

หนังสือเรียนรายวิชาเพิ่มเติมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่

ชีววิทยา

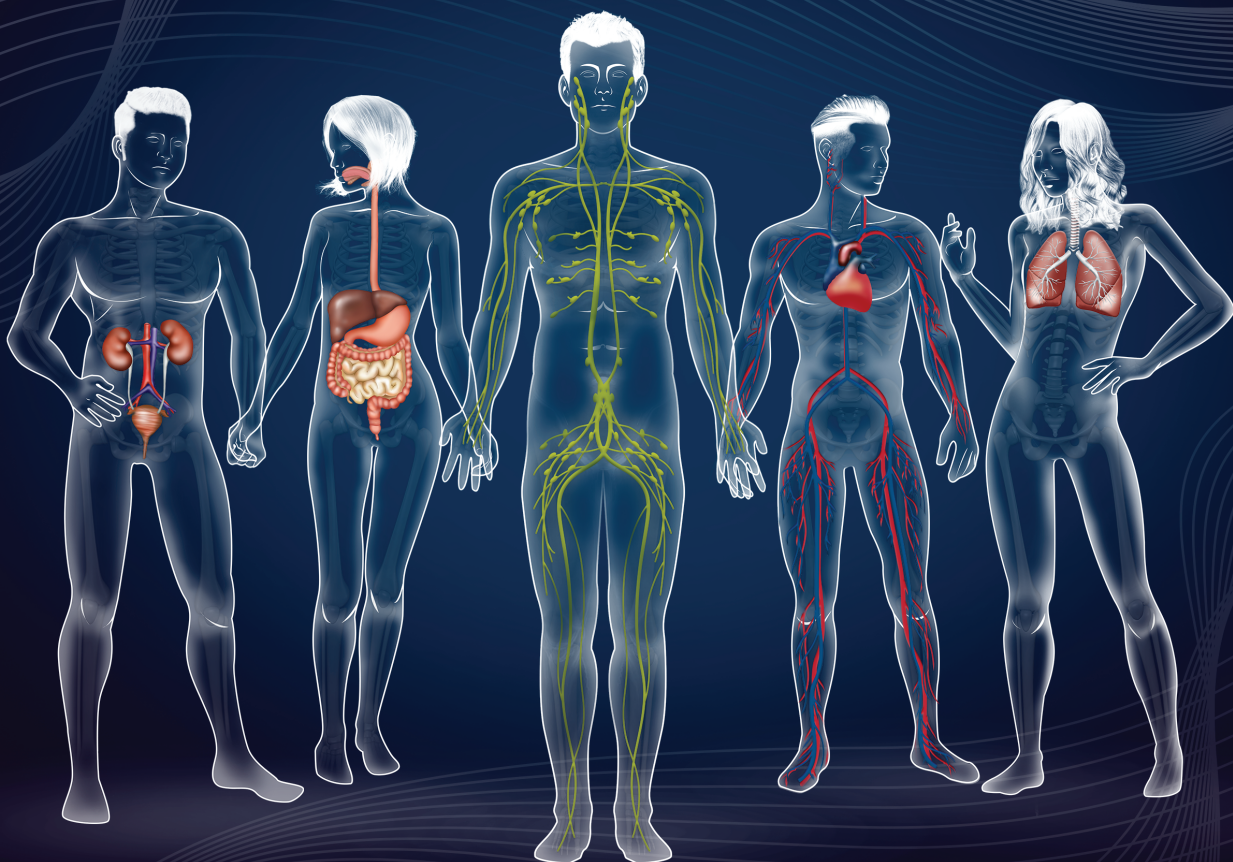
เล่ม ๔

ตามผลการเรียนรู้

กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐)

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

๕

หนังสือเรียน

รายวิชาเพิ่มเติมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ชีววิทยา

ชั้น

มัธยมศึกษาปีที่ ๕ เล่ม ๔

ตามผลการเรียนรู้

กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐)

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

จัดทำโดย

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงศึกษาธิการ

จัดทำเป็นฉบับ e-book ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๖๖

มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) ได้จัดทำหนังสือเรียนฉบับ e-book นี้ขึ้น โดยมีเนื้อหาเช่นเดียวกับหนังสือเรียนรายวิชาเพิ่มเติมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ชีววิทยา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ เล่ม ๔ ฉบับสิ่งพิมพ์ ที่จัดทำตามผลการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ทุกประการ เพื่อให้นักเรียน ครู ผู้ปกครอง นักวิชาการ และ ผู้สนใจทั่วไปเข้าถึงได้ง่ายและสะดวกรวดเร็ว รวมทั้งสามารถเลือกใช้ตามความเหมาะสมกับจุดประสงค์ต่าง ๆ ทั้งนี้ สสวท. ขอสงวนสิทธิ์ในหนังสือเรียนฉบับ e-book นี้ตามกฎหมายลิขสิทธิ์ ห้ามผู้ใดทำซ้ำ คัดลอก ดัดแปลง เลียนแบบ จำหน่าย หรือ เผยแพร่โดยมิได้รับอนุญาต

สามารถเข้าถึงสื่อดิจิทัลต่าง ๆ ของ สสวท. ได้ที่ <http://www.ipst.ac.th/ebook-resource/>

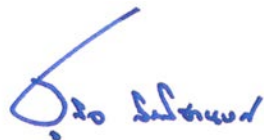

คำชี้แจง

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) ได้จัดทำตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษา ขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยมีจุดเน้นเพื่อต้องการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถที่ทัดเทียมกับนานาชาติ ได้เรียนรู้วิทยาศาสตร์ที่เชื่อมโยงความรู้อย่างบูรณาการ ใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้และแก้ปัญหาที่หลากหลาย มีการทำกิจกรรมด้วยการลงมือปฏิบัติเพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งในปีการศึกษา ๒๕๖๑ เป็นต้นไปโรงเรียนจะต้องใช้หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐) สสวท. จึงได้จัดทำหนังสือเรียนที่เป็นไปตามมาตรฐานหลักสูตรเพื่อให้โรงเรียนได้ใช้สำหรับจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน

หนังสือเรียนรายวิชาเพิ่มเติมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ชีววิทยา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ เล่ม ๔ นี้ มีผลการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมที่ครอบคลุมเนื้อหาบางส่วนที่ปรากฏตามตัวชี้วัดของรายวิชาพื้นฐานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ชีวภาพ โดยเมื่อผู้เรียนเรียนรายวิชาเพิ่มเติมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ชีววิทยา เล่ม ๑ - เล่ม ๖ ครบทุกชั้นปีในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ - ๖ แล้วจะสามารถบรรลุผลสัมฤทธิ์ตามตัวชี้วัดของรายวิชาพื้นฐานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ชีวภาพได้ และในขณะเดียวกันก็สามารถต่อยอดเนื้อหาจากรายวิชาพื้นฐานไปสู่เนื้อหาในรายวิชาเพิ่มเติมได้โดยไม่ต้องเสียเวลาเรียนซ้ำซ้อน ทั้งนี้หนังสือเรียนรายวิชาเพิ่มเติมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ชีววิทยา เล่ม ๔ นี้ มีเนื้อหาที่จำเป็นที่ต้องเรียนประกอบด้วยเรื่องระบบย่อยอาหาร ระบบหายใจ ระบบหมุนเวียนเลือดและระบบน้ำเหลือง ระบบภูมิคุ้มกัน และระบบขับถ่าย ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาในด้านวิทยาศาสตร์หรือประกอบอาชีพในสาขาที่ใช้วิทยาศาสตร์เป็นฐาน เช่น แพทย์ ทันตแพทย์ สัตวแพทย์ เทคโนโลยีชีวภาพ เทคนิคการแพทย์ วิศวกรรม สถาปัตยกรรม วัสดุศาสตร์ อุตุนิยมวิทยา ธรณีวิทยา ฯลฯ โดยเน้นกระบวนการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา เชื่อมโยงความรู้สู่การนำไปใช้ในชีวิตจริง ผู้เรียนจะได้ทำกิจกรรมที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญรวมทั้งกิจกรรมที่ผู้เรียนสามารถคิดค้นและออกแบบการทดลองด้วยตนเอง มีแบบตรวจสอบความรู้ความเข้าใจก่อนเรียน มีแบบฝึกหัดเพื่อให้ตรวจทานความรู้หลังจากที่เรียนไปแล้ว รวมทั้งสรุปความรู้ในแต่ละบทด้วย ในการจัดทำหนังสือเรียนเล่มนี้ ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากผู้ทรงคุณวุฒินักวิชาการอิสระ คณาจารย์ทั้งหลาย รวมทั้งครูผู้สอน นักวิชาการ จากสถาบัน และสถานศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน จึงขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

สสวท. หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเรียนรายวิชาเพิ่มเติมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ชีววิทยา เล่ม ๔ นี้ จะเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ที่จะช่วยให้การจัดการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล หากมีข้อเสนอแนะใดที่จะทำให้หนังสือเรียนเล่มนี้ มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โปรดแจ้ง สสวท. ทราบด้วย จะขอบคุณยิ่ง

(ศาสตราจารย์ชูกิจ ลิมปิจำนงค์)

ผู้อำนวยการสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
กระทรวงศึกษาธิการ

ข้อเสนอแนะทั่วไปในการใช้หนังสือเรียน

หนังสือเรียนเป็นเอกสารที่จัดทำขึ้นเพื่อให้นักเรียนได้ใช้ในการศึกษาเนื้อหาที่สำคัญ และเกิดทักษะที่จำเป็นที่สอดคล้องกับมาตรฐานและสาระการเรียนรู้ รวมทั้งยังมีสื่อที่ช่วยเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน โดยสามารถเชื่อมต่อไปยังหน้าเว็บไซต์รายการสื่อได้จาก QR code หรือ URL ที่อยู่ประจำแต่ละบท การทำความเข้าใจเกี่ยวกับสัญลักษณ์หรือข้อความตามหัวข้อต่างๆ ที่ปรากฏในหนังสือเรียน จะช่วยให้นักเรียนใช้หนังสือเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสัญลักษณ์หรือข้อความตามหัวข้อต่างๆ ที่ปรากฏในหนังสือเรียน มีดังนี้

1	คำถามสำคัญ คำถามประจำบทที่ผู้เรียนต้องอาศัยความรู้ทั้งหมดในบทเรียนในการตอบคำถาม ซึ่งผู้เรียนควรตอบได้หลังจากได้เรียนรู้ในบทนั้นแล้ว	2	จุดประสงค์การเรียนรู้ เป้าหมายของการจัดการเรียนรู้ที่ต้องการให้นักเรียนเกิดความรู้หรือทักษะหลังจากผ่านกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ในแต่ละหัวข้อ ซึ่งผู้เรียนควรศึกษาทำความเข้าใจก่อนเริ่มเรียนรู้ในแต่ละหัวข้อ
3	ตรวจสอบความรู้ก่อนเรียน ชุดคำถามที่ใช้ในการตรวจสอบความรู้ก่อนเรียน ซึ่งผู้เรียนควรตอบคำถามให้ถูกต้องทั้งหมด หากไม่ถูกต้องควรทบทวนเนื้อหาในนั้นก่อนเริ่มการเรียนรู้เรื่องใหม่ในแต่ละบท	4	ชวนคิด คำถามระหว่างเรียนที่เชื่อมโยงหรือต่อยอดความรู้เดิมที่ศึกษาแล้วกับความรู้ใหม่หรือความรู้ในศาสตร์อื่น เพื่อให้ผู้เรียนเห็นความสัมพันธ์หรือความต่อเนื่องของเนื้อหา
5	ตรวจสอบความเข้าใจ คำถามระหว่างเรียนที่ช่วยประเมินการเรียนรู้ ซึ่งผู้เรียนสามารถใช้ตรวจสอบว่า ตนเองมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาแล้วหรือยัง	6	ลองทำดู การปฏิบัติที่ช่วยเสริมความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาในบทเรียน ซึ่งผู้เรียนสามารถลงมือปฏิบัติด้วยตนเองนอกเวลาเรียนได้

7	กิจกรรม การปฏิบัติที่ช่วยในการเรียนรู้เนื้อหาหรือฝึกฝนให้เกิดทักษะตามจุดประสงค์การเรียนรู้ของบทเรียน โดยอาจเป็นการทดลอง การสืบค้นข้อมูล หรือกิจกรรมอื่นๆ ซึ่งผู้เรียนควรลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง	8	ตัวอย่าง การแสดงแนวทางการตอบคำถามหรือการแก้โจทย์ปัญหา ซึ่งผู้เรียนสามารถศึกษาเพื่อเพิ่มความเข้าใจในเนื้อหาบทเรียนมากขึ้น
9	กิจกรรมเสนอแนะ การปฏิบัติที่ช่วยเสริมความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาในบทเรียน ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมที่ลงมือปฏิบัติในห้องเรียนหรือนอกเวลาเรียนได้	10	ความรู้เพิ่มเติม ความรู้ที่เพิ่มเติมจากเนื้อหาในบทเรียน เพื่อให้ให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้น โดยไม่มีการวัดและประเมินผล
11	รู้หรือไม่ ความรู้ที่เชื่อมโยงให้เห็นความสอดคล้องของเนื้อหาบทเรียนกับปรากฏการณ์หรือสถานการณ์ในชีวิตประจำวัน	12	การเชื่อมโยงความรู้ เนื้อหาที่แสดงความเชื่อมโยงของความรู้ในบทเรียนกับความรู้ในวิชาวิทยาศาสตร์สาขาอื่น ความรู้ในชีวิตประจำวัน หรือความรู้ที่ใช้ในอาชีพต่าง ๆ
13	กรณีศึกษา ตัวอย่างข้อมูลจากการศึกษาหรืองานวิจัยที่สอดคล้องกับความรู้ในบทเรียน เพื่อให้ นักเรียนศึกษาวิเคราะห์จากกรณีจริง	14	สรุปเนื้อหาภายในบทเรียน การสรุปเนื้อหาสำคัญภายในบทเรียน เพื่อช่วยให้เห็นภาพรวมของเนื้อหาทั้งหมด
15	แบบฝึกหัดท้ายบท คำถามท้ายบทเรียนสำหรับผู้เรียนตรวจสอบความเข้าใจหลังจากเรียนจบบทเรียนแล้ว ซึ่งผู้เรียนสามารถใช้เป็นข้อมูลในการทบทวนเนื้อหาที่ยังไม่เข้าใจได้	16	สื่อ AR (Augmented Reality) สื่อเสริมการเรียนรู้ที่ใช้เทคโนโลยี AR ผู้เรียนสามารถดาวน์โหลดเพื่อใช้งานผ่านแอปพลิเคชัน "AR วิทย์ ม.ปลาย"

13

ระบบย่อยอาหาร

13 ระบบย่อยอาหาร	1
13.1 การย่อยอาหารของสัตว์	7
13.2 การย่อยอาหารของมนุษย์	15
สรุปเนื้อหาภายในบทเรียน	36
แบบฝึกหัดท้ายบทที่ 13	38

14

ระบบหายใจ

14 ระบบหายใจ	43
14.1 การแลกเปลี่ยนแก๊สของสัตว์	48
14.2 อวัยวะและโครงสร้างในระบบหายใจของมนุษย์	58
14.3 การแลกเปลี่ยนแก๊สและการลำเลียงแก๊ส	60
14.4 การหายใจ	66
สรุปเนื้อหาภายในบทเรียน	77
แบบฝึกหัดท้ายบทที่ 14	78

15

15 ระบบหมุนเวียนเลือดและระบบน้ำเหลือง	85
15.1 การลำเลียงสารในร่างกายของสัตว์	88
15.2 การลำเลียงสารในร่างกายของมนุษย์	91
15.3 ระบบน้ำเหลือง	122

ระบบหมุนเวียนเลือด และระบบน้ำเหลือง

สรุปเนื้อหาภายในบทเรียน	125
แบบฝึกหัดท้ายบทที่ 15	126

16

16 ระบบภูมิคุ้มกัน	131
16.1 กลไกการต่อต้านหรือทำลายสิ่งแปลกปลอม	134
16.2 การสร้างเสริมภูมิคุ้มกัน	146
16.3 ความผิดปกติของระบบภูมิคุ้มกัน	152

ระบบภูมิคุ้มกัน

สรุปเนื้อหาภายในบทเรียน	158
แบบฝึกหัดท้ายบทที่ 16	159

17

ระบบขับถ่าย

17 ระบบขับถ่าย	163
17.1 การขับถ่ายของสัตว์	168
17.2 การขับถ่ายของมนุษย์	170
17.3 การทำงานของหน่วยไต	174
17.4 ได้กับการรักษาคุณภาพของน้ำและสารต่าง ๆ ในร่างกาย	178
17.5 ความผิดปกติของระบบขับถ่าย	183
สรุปเนื้อหาภายในบทเรียน	187
แบบฝึกหัดท้ายบทที่ 17	188

ภาคผนวก

ภาคผนวก	193
คำศัพท์	194
บรรณานุกรม	204
ที่มาของรูป	207
คณะกรรมการจัดทำหนังสือเรียน	208

บทที่

| ระบบย่อยอาหาร

ipst.me/8866

13

มนุษย์รับประทานอาหารวันละหลายมื้อ ซึ่งควรประกอบด้วยอาหารที่หลากหลายเพื่อให้ได้สารอาหารที่แตกต่างกัน และครบถ้วนเหมาะสมกับความจำเป็นของเซลล์ต่าง ๆ ในร่างกายที่ต้องการนำไปใช้ให้เพียงพอกับการดำรงชีวิตในแต่ละวัน โดยอาหารเหล่านี้ส่วนใหญ่ประกอบด้วยสารอาหารที่มีโมเลกุลขนาดใหญ่ เช่น คาร์โบไฮเดรต โปรตีน และลิพิด สารอาหารเหล่านี้ต้องมีการเปลี่ยนเป็นโมเลกุลขนาดเล็ก เช่น มอนแซ็กคาไรด์ กรดแอมิโน กรดไขมัน และกลีเซอรอล ซึ่งเซลล์สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ อาหารมีการเปลี่ยนแปลงได้อย่างไรตั้งแต่รับประทานเข้าไปจนมีการดูดซึมสารอาหารและขับออกมาเป็นกากอาหาร การเปลี่ยนแปลงนี้เกี่ยวข้องกับการทำงานของระบบใดในร่างกาย

คำถามสำคัญ

1. สัตว์แต่ละชนิดมีโครงสร้างที่ใช้ในการย่อยอาหารและกระบวนการย่อยอาหารเหมือนกันหรือไม่ อย่างไร
2. มนุษย์มีกระบวนการย่อยอาหารและการดูดซึมสารอาหารอย่างไร

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. สืบค้นข้อมูล อธิบาย และเปรียบเทียบโครงสร้างและกระบวนการย่อยอาหารของสัตว์ที่ไม่มีทางเดินอาหาร สัตว์ที่มีทางเดินอาหารแบบไม่สมบูรณ์ และสัตว์ที่มีทางเดินอาหารแบบสมบูรณ์
2. อธิบายการย่อยอาหารภายนอกเซลล์และภายในเซลล์
3. สังเกตและอธิบายการกินอาหารของไฮดราและปลาน้ำจืด
4. อธิบายเกี่ยวกับโครงสร้างและหน้าที่ของอวัยวะในกระบวนการย่อยเชิงกลและทางเคมีของมนุษย์
5. อธิบายเกี่ยวกับโครงสร้างและหน้าที่ของอวัยวะในการดูดซึมสารอาหารและการถ่ายอุจจาระของมนุษย์

ตรวจสอบความรู้ก่อนเรียน

ให้นักเรียนใส่เครื่องหมายถูก (✓) หรือผิด (×) หน้าข้อความตามความเข้าใจของนักเรียน

- ☐ 1. สิ่งมีชีวิตทุกชนิดมีโครงสร้างในการย่อยอาหารเหมือนกัน
- ☐ 2. คาร์โบไฮเดรต โปรตีน และลิพิดเป็นสารอาหารที่ให้พลังงานแก่ร่างกาย เซลล์สามารถนำไปใช้ได้ทันที
- ☐ 3. ทางเดินอาหารของมนุษย์ประกอบด้วยอวัยวะต่าง ๆ ได้แก่ ปาก หลอดอาหาร กระเพาะอาหาร ลำไส้เล็ก ลำไส้ใหญ่ ทวารหนัก และมีอวัยวะที่เกี่ยวข้องกับการย่อยอาหาร คือ ต่อมน้ำลาย ตับ และตับอ่อน
- ☐ 4. ฟันช่วยบดเคี้ยวอาหารให้มีขนาดเล็กลงจัดเป็นการย่อยเชิงกลและมีลิ้นช่วยคลุกเคล้าอาหาร
- ☐ 5. ภายในกระเพาะอาหารมีการย่อยโปรตีนโดยใช้เอนไซม์ในภาวะที่เป็นกรด
- ☐ 6. การย่อยอาหารในลำไส้เล็กอาศัยเอนไซม์ที่สร้างจากตับอ่อนเท่านั้น
- ☐ 7. การดูดซึมสารอาหารส่วนใหญ่เกิดขึ้นที่ลำไส้เล็ก
- ☐ 8. น้ำดีสร้างจากถุงน้ำดีแล้วส่งไปที่ลำไส้เล็กช่วยให้ลิพิดแตกตัว
- ☐ 9. ไตรกลีเซอไรด์เมื่อถูกย่อยแล้วจะได้กรดไขมันและกลีเซอรอล
- ☐ 10. เอนไซม์ที่เกี่ยวข้องกับการย่อยอาหารจัดเป็นตัวเร่งปฏิกิริยา

อาหารเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสิ่งมีชีวิต สัตว์ก็เช่นเดียวกันต้องการอาหารเพื่อให้ได้พลังงาน โดยทั่วไปการย่อยอาหารของสัตว์มีหลายขั้นตอน เนื่องจากอาหารแต่ละชนิดมีทั้งคาร์โบไฮเดรต โปรตีน และลิพิด ซึ่งเป็นสารอาหารที่แตกต่างกันจึงจำเป็นต้องใช้เอนไซม์มาย่อยแตกต่างกัน ในการย่อยอาหารของสิ่งมีชีวิตมีการย่อยอาหารภายในเซลล์และภายนอกเซลล์ กระบวนการย่อยทั้งสองแบบนี้มีความแตกต่างกันอย่างไร

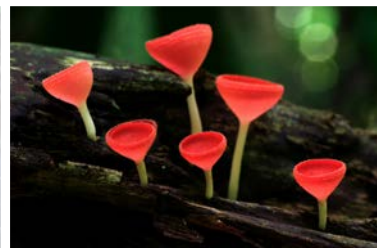
สิ่งมีชีวิตบางชนิดปล่อยเอนไซม์ออกมาย่อยอาหารภายนอกเซลล์ แล้วดูดซึมสารอาหารที่ย่อยเป็นโมเลกุลขนาดเล็กเข้าสู่เซลล์ เช่น ราที่เจริญเติบโตบนอาหารที่วางทิ้งไว้เป็นระยะเวลานาน หรือเห็ดที่เจริญเติบโตบนขอนไม้จนทำให้ขอนไม้เกิดการผุพัง ดังรูป 13.1 ซึ่งเห็ดราแต่ละชนิดต่างก็มีเอนไซม์ที่สามารถย่อยสารตั้งต้นได้ต่างกัน เช่น ราบนขนมปังมีเอนไซม์ที่สามารถย่อยแป้งและน้ำตาลได้ ส่วนเห็ดมีเอนไซม์ที่สามารถย่อยเซลลูโลสได้

ราบนขนมปัง

ราบนส้ม

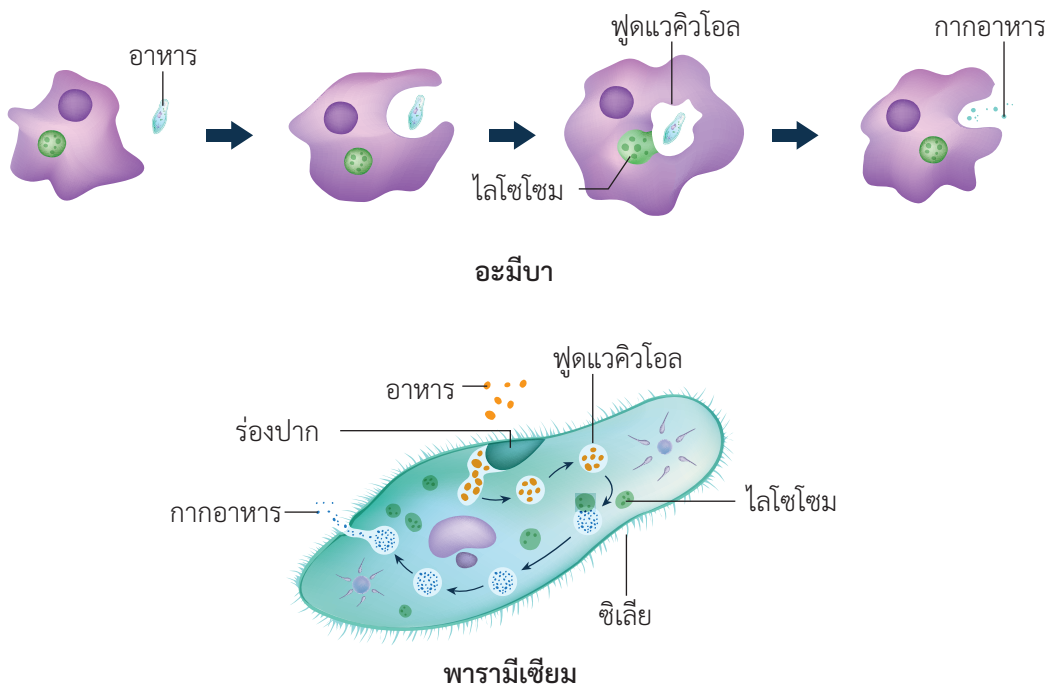

เห็ดต่างๆ บนขอนไม้

รูป 13.1 ราเจริญบนอาหารและผลไม้
เห็ดเจริญบนขอนไม้

สิ่งมีชีวิตที่มีการย่อยอาหารภายนอกเซลล์มีผลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมอย่างไร

สิ่งมีชีวิตบางชนิดที่มีโครงสร้างไม่ซับซ้อนมีการย่อยอาหารภายในเซลล์โดยการสร้างเวสิเคิล เช่น อะมีบาและพารามีเซียมย่อยอาหารภายในฟูดแวคิวโอลซึ่งอาศัยเอนไซม์จากไลโซโซม โดยอะมีบานำอาหารเข้าสู่เซลล์ด้วยวิธีฟาโกไซโทซิส และพินไซโทซิส ส่วนพารามีเซียมใช้ซิเลียโบกพัดอาหารเข้าสู่เซลล์ที่บริเวณช่องปากเกิดเป็นฟูดแวคิวโอล เมื่อฟูดแวคิวโอลรวมกับไลโซโซม เอนไซม์ในไลโซโซมจะย่อยอาหารให้มีขนาดเล็กลง และมีการลำเลียงสารอาหารที่ย่อยได้ไปทั่วเซลล์ ส่วนกากอาหารในฟูดแวคิวโอลถูกกำจัดออกนอกเซลล์โดยฟูดแวคิวโอลจะเคลื่อนไปใกล้เยื่อหุ้มเซลล์และปล่อยออกด้วยวิธีเอกโซไซโทซิส ดังรูป 13.2

รูป 13.2 การย่อยอาหารของอะมีบาและพารามีเซียม

ตรวจสอบความเข้าใจ

? การย่อยอาหารภายนอกเซลล์และการย่อยอาหารภายในเซลล์แตกต่างกันอย่างไร

กิจกรรมเสนอแนะ : การกินอาหารของพารามีเซียม

ipst.me/9198

จุดประสงค์

1. สังเกตการกินอาหารของพารามีเซียม
2. อธิบายการเปลี่ยนแปลงของอาหารเมื่อเข้าสู่ภายในเซลล์ของพารามีเซียม

วัสดุและอุปกรณ์

1. ยีสต์
2. พารามีเซียม
3. สารละลายสีคองโกเรด ความเข้มข้น 1%
4. เมทิลเซลลูโลส ความเข้มข้น 5%
5. น้ำ
6. หลอดทดลองขนาดกลาง
7. สไลด์ และกระจกปิดสไลด์
8. กล้องจุลทรรศน์ใช้แสงเชิงประกอบ
9. บีกเกอร์ ขนาด 250 mL
10. ตะเกียงแอลกอฮอล์

วิธีการทำกิจกรรม

1. นำยีสต์ 0.5 g ผสมน้ำ 10 mL ในหลอดทดลอง ทิ้งให้เกิดฟองแก๊สแล้วนำไปต้มในน้ำเดือดเป็นเวลา 5 นาที จากนั้นเติมสารละลายคองโกเรด 5 หยด ทิ้งไว้ 15 นาที
2. หยดเมทิลเซลลูโลส จำนวน 1 หยด ลงในสไลด์ที่มีพารามีเซียม จากนั้นหยดสารที่เตรียมไว้ในข้อ 1 จำนวน 1 หยด ปิดด้วยกระจกปิดสไลด์
3. สังเกตการเปลี่ยนสีของฟูดแวคิวโอลในพารามีเซียมภายใต้กล้องจุลทรรศน์ใช้แสง และสื่อบันทึกข้อมูลเรื่องการกินอาหารของพารามีเซียม

คำถามท้ายกิจกรรม

- ? พารามีเซียมมีวิธีการกินยีสต์อย่างไร
- ? ยีสต์เมื่อเข้าสู่ภายในเซลล์ของพารามีเซียมแล้วมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นหรือไม่ อย่างไร

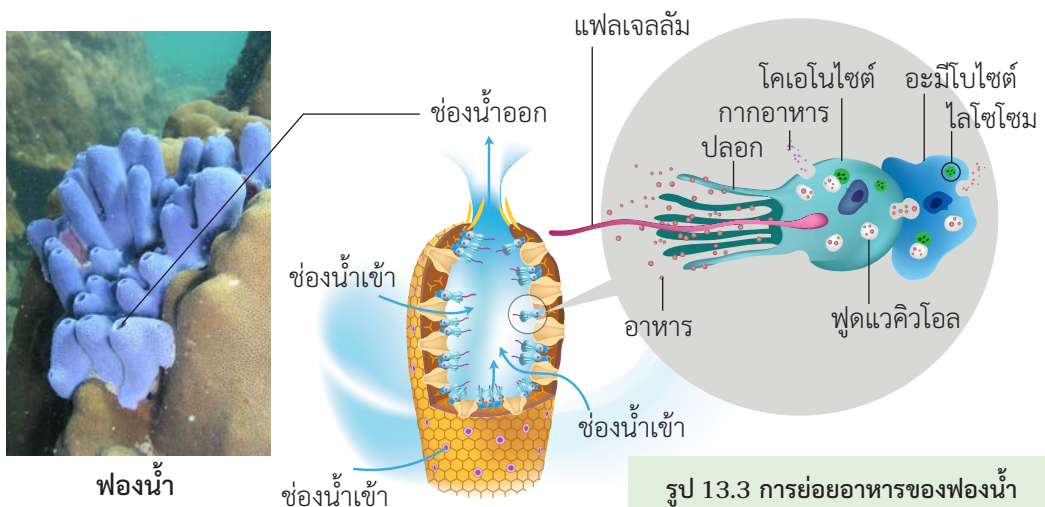
สิ่งมีชีวิตแต่ละชนิดมีการย่อยอาหารที่ต่างกันขึ้นอยู่กับโครงสร้างของร่างกาย นอกจากนี้สิ่งมีชีวิตเซลล์เดียวที่ศึกษาข้างต้นแล้ว สัตว์ที่มีโครงสร้างของร่างกายซับซ้อนมากขึ้นจะมีการย่อยอาหารอย่างไร

13.1 การย่อยอาหารของสัตว์

โครงสร้างในการย่อยอาหารของสัตว์ทำให้แบ่งสัตว์ได้เป็น 3 กลุ่ม คือ สัตว์ที่ไม่มีทางเดินอาหาร สัตว์ที่มีทางเดินอาหารแบบไม่สมบูรณ์ และสัตว์ที่มีทางเดินอาหารแบบสมบูรณ์

สัตว์ที่ไม่มีทางเดินอาหาร

ฟองน้ำเป็นสัตว์ที่มีลำตัวเป็นรูพรุน ไม่มีทางเดินอาหาร โดยมีเซลล์ชนิดหนึ่ง เรียกว่า **โคเอโนไซต์** (choanocyte) ซึ่งเป็นเซลล์ที่มีแฟลเจลลัมและมีปลอก โคเอโนไซต์ใช้แฟลเจลลัมโบกพัดอาหารที่มากับน้ำทางช่องน้ำเข้าแล้วเข้าไปในปลอก จากนั้นอาหารเข้าสู่เซลล์โดยวิธีฟาโกไซโทซิสเกิดเป็นฟูดแวคิวโอล เมื่อฟูดแวคิวโอลรวมกับไลโซโซมเอนไซม์ในไลโซโซมจะย่อยอาหารให้มีขนาดเล็กลง นอกจากนี้จะมีเซลล์อีกชนิดหนึ่ง เรียกว่า **อะมีโบไซต์** (amoebocyte) มีลักษณะคล้ายอะมีบา สามารถนำสารอินทรีย์ขนาดเล็กเข้าสู่เซลล์และเกิดการย่อยภายในเซลล์นี้ เมื่ออาหารถูกย่อยจนสมบูรณ์แล้วจะส่งไปยังเซลล์ต่าง ๆ ต่อไป ดังรูป 13.3 ส่วนกากอาหารจะถูกลำเลียงออกจากเซลล์ด้วยวิธีเอกโซไซโทซิส ออกนอกร่างกายทางช่องน้ำออก

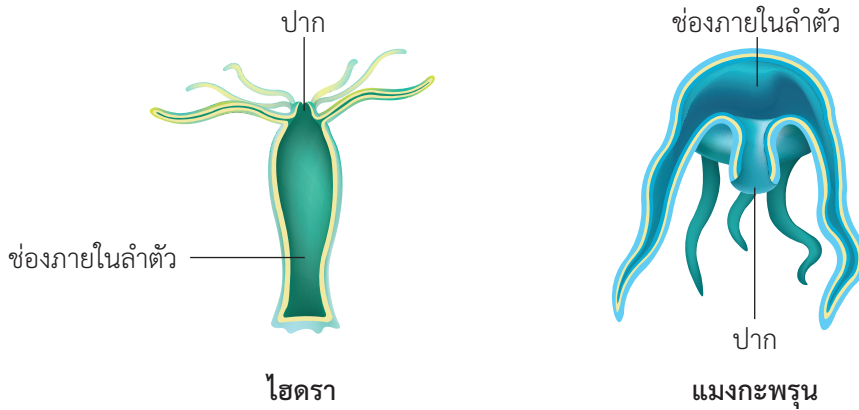
รูป 13.3 การย่อยอาหารของฟองน้ำ

การย่อยอาหารของฟองน้ำเหมือนหรือแตกต่างกับอะมีบา และพารามีเซียม อย่างไร

สัตว์ที่มีทางเดินอาหารแบบไม่สมบูรณ์

สัตว์หลายชนิดมีทางเดินอาหารแบบไม่สมบูรณ์ เช่น ไฮดราและแมงกะพรุน มีทางเดินอาหารที่มีช่องเปิดเพียงช่องเดียว เรียกว่า ปาก ซึ่งเป็นทั้งทางเข้าของอาหารและทางออกของกากอาหาร ดังรูป 13.4

รูป 13.4 ทางเดินอาหารแบบไม่สมบูรณ์

พฤติกรรมกรรมการกินอาหารของไฮดราสามารถศึกษาได้จากกิจกรรม 13.1

กิจกรรม 13.1 การกินอาหารของไฮดรา

ipst.me/9199

จุดประสงค์

1. สังเกตการกินอาหารและทางเดินอาหารของไฮดรา
2. สืบค้นข้อมูลและอธิบายกระบวนการย่อยอาหารของไฮดรา

วัสดุและอุปกรณ์

1. ไฮดรา
2. ไรแดง
3. น้ำ
4. หลอดหยด
5. สไลด์หลุม
6. กล้องจุลทรรศน์ใช้แสงเชิงประกอบ

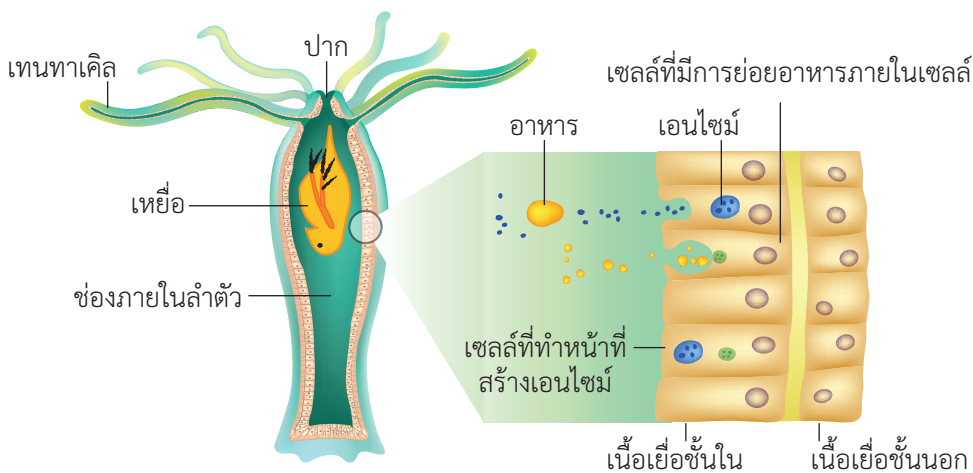
วิธีการทำกิจกรรม

1. ใช้หลอดหยดดูดไฮดรามาวางบนสไลด์หลุม จากนั้นใช้หลอดหยดดูดไรแดงใส่ลงไปประมาณ 2-3 ตัว สังเกตการกินอาหารของไฮดรา โดยนำไปศึกษาภายใต้กล้องจุลทรรศน์ใช้แสง เชิงประกอบกำลังขยายต่ำ แล้วบันทึกผลที่สังเกตได้
2. สืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการย่อยอาหารของไฮดรา

คำถามท้ายกิจกรรม

- ❓ ไฮดรามีการย่อยอาหารภายนอกเซลล์หรือภายในเซลล์
- ❓ เขียนแผนผังแสดงการกินและกระบวนการย่อยอาหารของไฮดรา
- ❓ วิธีการนำอาหารเข้าสู่ร่างกายของฟองน้ำและไฮดราแตกต่างกันอย่างไร

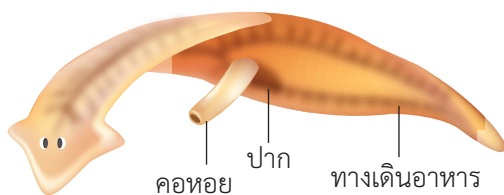
ไฮดราเป็นสัตว์ที่มีโครงสร้างร่างกายประกอบด้วยเนื้อเยื่อ 2 ชั้น คือ เนื้อเยื่อชั้นนอกและเนื้อเยื่อชั้นใน ดังรูป 13.5 ไฮดรากินสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กเป็นอาหาร โดยเมื่อเหยื่อเข้ามาสัมผัสกับ**เทนทาเคิล** (tentacle) ไฮดราจะปล่อย**เข็มพิษ** (nematocyst) ทางเหยื่อทำให้เหยื่อเป็นอัมพาต จากนั้นจะใช้เทนทาเคิลจับเหยื่อเข้าปาก เมื่อเหยื่อเข้าสู่ช่องภายในลำตัว เซลล์ที่อยู่บริเวณเนื้อเยื่อชั้นในซึ่งทำหน้าที่สร้างเอนไซม์จะปล่อยเอนไซม์ออกมาย่อยอาหารให้มีขนาดเล็กลง จากนั้นอาหารบางส่วนจะถูกนำเข้าสู่เซลล์ด้วยวิธีฟาโกไซโทซิสเกิดเป็นฟูดแวคิวโอล และย่อยโดยเอนไซม์ในไลโซโซมเช่นเดียวกับฟองน้ำ สารอาหารที่ได้จะแพร่เข้าสู่เซลล์ต่าง ๆ ส่วนกากอาหารจะขับออกทางปาก

รูป 13.5 ทางเดินอาหารของไฮดรา

พลาณาเรียเป็นหนอนตัวแบนชนิดหนึ่งที่อยู่เป็นอิสระ โดยมีทางเดินอาหารแบบไม่สมบูรณ์ เช่นเดียวกับไฮดรา ทางเดินอาหารของพลาณาเรียทอดยาวไปตามลำตัว และแตกแขนงไปทั่วร่างกาย มีส่วนคอคอย (pharynx) ซึ่งมีลักษณะเหมือนท่อยื่นออกมาต่อจากปาก ดังรูป 13.6 พลาณาเรียจะปล่อยเอนไซม์ออกมาย่อยอาหารให้เป็นชิ้นเล็กลงภายนอกตัว อาหารบางส่วนที่ย่อยแล้วจะถูกดูดผ่านคอคอยเข้าสู่ทางเดินอาหาร เซลล์ที่ทางเดินอาหารปล่อยเอนไซม์มาย่อยอาหารในช่องภายในลำตัว และย่อยต่อภายในเซลล์จันสมบูรณ์ ส่วนกากอาหารจะถูกขับออกทางปาก

รูป 13.6 ทางเดินอาหารของพลาณาเรีย

กิจกรรม 13.2 ทางเดินอาหารของพลาณาเรีย

ipst.me/9197

จุดประสงค์

1. สังเกตการกินอาหารและทางเดินอาหารของพลาณาเรีย
2. สืบค้นข้อมูลและอธิบายกระบวนการย่อยอาหารของพลาณาเรีย

วัสดุและอุปกรณ์

1. พลาณาเรีย
2. ดับไกดิบ หรือไข่แดงสุก
3. ผงถ่านคาร์บอน (charcoal)
4. น้ำ
5. หลอดหยด
6. ปากคีบ
7. สไลด์หลุม
8. กล้องจุลทรรศน์ใช้แสงเชิงประกอบ

วิธีการทำกิจกรรม

1. นำดับไกดิบ 1 ชิ้นสับให้ละเอียด หรือไข่แดงสุกบดละเอียดแล้วผสมด้วยผงถ่านคาร์บอนให้เข้ากันจนเป็นสีดำ